
УДК: 355.092:929 Погачар Љ. Ј.
COBISS.SR-ID 184039945
DOI број: 10.5937/vig2502105Z

Језик рада: српски
Примљен: 24.10.2025.
Прихваћен: 01.12.2025.
Тип рада: оригиналан научни рад

Др Милош Жикић, научни сарадник
Институт за савремену историју
Београд, Република Србија
Е-mail: zikic90@gmail.com

Др Небојша Стамболија, виши научни сарадник
Институт за савремену историју
Београд, Република Србија
Е-mail: nstambolija@yahoo.com

БИОГРАФИЈА КОМАНДАНТА СРПСКЕ ГРАНИЧНЕ СТРАЖЕ ПУКОВНИКА ЉУДЕВИТА Ј. ПОГАЧАРА (1893–1977)*

АПСТРАКТ: У раду се представља биографија Људевита Ј. Погачара, официра Југословенске војске и Граничне трупе, који је најпознатији по улози команданта Српске граничне страже. Истакавши се као млад официр у борбама у Корушкој по завршетку Првог светског рата, имао је запажену војну каријеру у међуратном периоду. Након окупације Краљевине Југославије није отишао у заробљеништво, већ је остао у окупираној Србији. Активно је учествовао у гушењу устаничких активности крајем 1941. и почетком 1942. године, да би потом преузео улогу у новоствореној колаборационистичкој формацији Српској државној стражи, у њеном одељењу граничне страже. По формирању Српске граничне

* Знатну количину документације из Словеније и Аустралије добили смо од словеначког историчара Клемена Лужара и аустралијске историчарке Кери Турон (Kerrie Turon), којима се на овај начин најсрдачније захваљујемо.

страже постао је њен командант и то остао до краја окупације. По функцији био је највише ранжирани Словенац у колаборационистичком апарату окупиране Србије за време Другог светског рата. Ратна судбина водила га је у емиграцију у Аустралију, где је и преминуо 1977. године. У писању рада коришћена је грађа из домаћих и иностраних архива, као и сва релевантна емигрантска и домаћа историографска литература и периодика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Гранична трупа, Југословенска војска, Српска гранична стража, Други светски рат, Србија, окупација, биографија, колаборационисти, емиграција

Порекло и каријера у Југословенској војсци

Људевит Погачар рођен је 11. октобра 1893.¹ у Мокроногу, месту које се данас налази у општини Мокроног – Требелно у Словенији, у породици Јозефине (рођене Кастелиц) и Јосипа Погачара, судског канцелара (службеника) у судском округу Мокроног. Имао је брата близанца Јосипа (1893–1972), као и старију браћу Јосипа (преминуо 1893) и Франа, каснијег ђенерала Југословенске војске². Породица је до 1898. живела у Мокроногу, када се, најверо-

¹ У свом захтеву за натурализацију у Аустралији 1955. Погачар је навео да је рођен 11. октобра 1899. године. То је вероватно урадио како би лакше дошао до натурализације и запослења. National Archives of Australia (NAA), A446, 1955/45521.

² Фран Ј. Погачар (Мокроног, 15. XI 1886 – Загреб, 28. IX 1971), артиљеријски бригадни ђенерал. Завршио је Кадетску школу у Кошицама (1902–1906) и Нижи течај Артиљеријске школе гађања (1923). Био је артиљеријски официр аустроугарске војске и у Првом светском рату учествовао је у борбама у Галицији, Пољској, Русији, Штајерској и Прекомурју и то као старији водник, командир батерије и командант артиљеријске групе (дивизиона). Потом учествује у борбама у Корушкој 1918–1919, а у Југословенску војску званично је примљен марта 1919. године. После рата обављао је дужности командира батерије и команданта дивизиона (1919–1930), команданта 13. артиљеријског пука (13. самосталног артиљеријског дивизиона) (1930–1934), 14. артиљеријског пука (1934–1938) и артиљерије Савске дивизијске области (1938–1941). У чин артиљеријског пуковника унапређен је 6. септембра 1930, а артиљеријског бригадног ђенерала 1. децембра 1939. године. У Априлском рату 1941. налазио се на дужности команданта артиљерије Савске дивизије. Рањен је и заробљен 8. априла 1941. у селу Петеранецу, а потом пребачен у болницу на територији Мађарске. Није одведен у заробљеништво и током постојања НДХ имао је статус пензионера и живео у Загребу. Војни архив (ВА), Досијеа персоналних података официра, подофицира и војних службеника Војске Краљевине Југославије, кутија 1378, досије 400; Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), krstna knjiga župnije Mokronog 1873–1913, 51; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije: 1918–1941: Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Beograd: INIS, DOBRA d.o.o,

ватније због очеве службе, преселила у Цеље.³ Међутим, о школовању и животу Људевита Погачара до краја Првог светског рата не располажемо никаквим подацима, будући да његов персонални картон није сачуван у грађи Војног архива у Београду.

Оно што је сигурно јесте да је учествовао у борбама у Корушкој 1918–1919. године. Истраживања која је спровео генерал у пензији Маријан Крањц показују да је Погачар, у чину пешадијског потпоручника⁴, био припадник Љубљанског пешадијског пука (касније преименован у 37. пешадијски пук).⁵ Ову јединицу образовала је у Љубљани новембра 1918. Народна влада Словеније (у оквиру новоосноване Државе Словенаца, Хрвата и Срба) и њена јачина крајем месеца износила је око 90 официра и 1.045 подофицира и војника. Пук је затим, заједно са другим јединицама формираним на простору Словеније, предузео мере за запоседање и заштиту словеначких граница. Тако су Мариборски, Цељски и Тршћански пешадијски пук ангажовани за обезбеђење северне границе, док су делови Љубљанског и 26. пешадијског пука (образован од Срба који су се враћали из заробљеништва) употребљени за поседање демаркационе линије према Италији и као посаде у Љубљани и околним местима. Истовремено, по распаду Аустроугарске новембра 1918. у Бечу је прокламована Немачка Аустрија, која је такође отпочела са формирањем сопствених војних јединица. То је водило ка сукобу две новоосноване државе, будући да демаркациона линија између њих није била одређена, што се и догодило 1. децембра 1918. аустријским нападом на словеначке положаје у Корушкој. Борбе које су се развиле на овом простору могу се поделити на период аустријске офанзиве током децембра 1918. и јануара 1919, неуспели словеначки напад крајем априла 1919. и аустријски контранапад почетком маја, те југословенску контраофанзиву предузету крајем маја и почетком јуна 1919. године. Приликом тих борби јединице Љубљанског пешадијског пука налазиле су се у различитим одредима, при чему је 1. батаљон био у западној, а 2. и

2004), 248; Марко Б. Милетић, *Априлски рат у Дравској и Хрватској бановини: Прва група армија Југословенске војске у рату 1941. године* (Београд: Институт за савремену историју, 2020), 153–154; <https://www.gradskagrobља.hr/trazilica-pokojnika/15> (приступљено 5. 9. 2025).

³ NŠAL, krstna knjiga župnije Mokronog 1873–1913, 78; NŠAL, družinska knjiga (Status animarum) Mokronog, 5.

⁴ Та чињеница наводи на закључак да је завршио неку војну школу у аустроугарској војсци.

⁵ <https://freeweb.t-2.net/Vojastvo/Z04-odlikovanci.html> (приступљено 5. 9. 2025).

3. у источној Корушкој.⁶ Нажалост, нисмо располагали подацима у којој је јединици Љубљанског пука Погачар био распоређен. У сваком случају истакао се у борбама, због чега је „за заслуге стечене на Корушком фронту” 11. априла 1920. одликован Сребрном медаљом за храброст.⁷

Његову даљу каријеру можемо пратити преко *Службеног војног листа*. У Југословенску војску званично је примљен 28. јуна 1920. у чину пешадијског потпоручника, да би 15. јула био одређен за водника 9. пешадијског пука у Неготину. На тој дужности је 24. октобра 1922. одликован Медаљом за војничке врлине, а 28. јуна 1924. унапређен у чин поручника. Новембра исте године по својој молби распоређен је на службу у Штаб 9. пешадијског пука, за ађутантске послове, а потом је променио гарнизон будући да је пук крајем 1924. и почетком 1925. из Неготина пресељен у Пожаревац. Претпостављамо да је ту упознао и своју будућу супругу Љубицу Павловић (рођену Вуковић)⁸, удовицу пуковника Војислава Павловића из Пожаревца, са којом се оженио 1. јуна 1925.⁹ у Београду. Погачар се међутим није дуго задржао у Пожаревцу. Већ крајем фебруара 1925. премештен је на исту дужност у Цеље, на службу у Штаб 39. пешадијског пука, за ађутантске послове. На тој дужности остао је до новембра 1926, када је постављен за вршиоца дужности ађутанта истог пука.¹⁰

У Цељу је остао до децембра 1927, када је распоређен у Пешадијски пук Краљеве гарде у Београду, јединицу у којој ће провести готово осам година. Најпре је одређен на службу у Штаб пука, где је остао до марта 1928, када је постављен за вршиоца дужности командира 2. чете. На том положају је 28. јуна 1928. унапређен у чин

⁶ Опширније у: Љубом.[ир] М. Марић, *Из мога командовања Корушким одредом: од 21. маја до 22. јуна 1919. године: са три прилога: две карте и један преглед: прештампано из „Ратника”* (Београд: Штампарија „Скерлић”, 1927); *Војне акције у Корушкој 1918/19. године: (kratak pregled)* (Београд: Војноисторијски институт, 1950); Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca: 1918–1921* (Београд: Народна knjiga, 1988), 26, 30, 52, 139–147.

⁷ *Службени војни лист*, бр. 25, 24. 6. 1920, 1014 (даље: *СВЛ*).

⁸ Љубица је била ћерка Теофила Вуковића, трговца из Београда. *СВЛ*, бр. 35. и 36, 5. 9. 1903, 719–720.

⁹ У матичној књизи крштених парохије Мокроног наводи се да је венчање по католичком обреду било 1. јуна 1932. године. *NŠAL, krstna knjiga župnije Mokronog 1873–1913*, 78.

¹⁰ *NAA, A446, 1955/45521; СВЛ*, бр. 29, 12. 7. 1920, 1249; *СВЛ*, бр. 31, 26. 7. 1920, 1347–1348; *СВЛ*, бр. 46, 3. 11. 1922, 2057; *СВЛ*, бр. 31, 28. 6. 1924, 1466; *СВЛ*, бр. 61, 24. 12. 1924, 2483–2484; *СВЛ*, бр. 2, 14. 1. 1925, 47–48; *СВЛ*, бр. 10, 28. 2. 1925, 291–292; *СВЛ*, бр. 19, 25. 4. 1925, 647–648; *СВЛ*, бр. 25, 30. 5. 1925, 885–886; *СВЛ*, бр. 49, 27. 11. 1926, 2129–2130.

капетана II класе, а потом, тачно три године касније, 28. јуна 1931. године, и капетана I класе. У међувремену, 15. августа 1929. одликован је Златном медаљом за ревносну службу. Потом је почетком фебруара 1932. постављен за командира 9. чете. Свега пар дана касније примљен је за слушаоца XIV класе Нижег курса Редовног течаја Курса за пешадијске официре у Сарајеву, који је трајао четири месеца (од 1. маја до 1. септембра) и служио је за усавршавање кандидата за положаје командира чета и команданата батаљона у познавању, руковању, гађању и тактичкој употреби целокупног пешадијског наоружања, као и добијање стручног тактичког образовања. По завршетку курса Погачар се вратио у своју чету, којом је потом командовао до маја 1934, када је одређен за ађутанта 3. батаљона истог пука. На тој дужности 6. септембра 1935. унапређен је у чин мајора, да би већ следећег месеца био постављен за команданта 2. батаљона 2. пешадијског пука „Књаза Михаила”, такође у Београду. За најбоље изведену обуку код војника током наставне 1936. године, 1. априла 1937. одликован је Орденом југословенске круне V реда.¹¹

Наредна дужност одвела га је у Граничну трупу. У питању је била формација чији је основни задатак било обезбеђење државне границе. Команда јој се налазила у Скопљу, а била је подељена на одсеке, пододсеке и рејоне. Приликом оснивања југословенске државе и током прве половине двадесетих година јединице Граничне трупе биле су искључиво распоређене на граници са Бугарском, Грчком и Албанијом. Потом су почеле да поседају и границе са другим државама.¹² Пред почетак рата 1941. Граничну трупу чинило је четири одсека, 17 пододсека и 72 граничне чете.¹³ Припадници Граничне трупе били су професионалци. Официрски кадар попуњавао се активним официрима главних родова војске, првенствено пешадијским. У недостатку активних официра, на дужности водника могли су се при-

¹¹ *СВЛ*, бр. 11, 29. 2. 1924, 412, 418; *СВЛ*, бр. 50, 14. 12. 1927, 2259–2260; *СВЛ*, бр. 11, 10. 3. 1928, 367–368; *СВЛ*, бр. 29, 28. 6. 1928, 1162; *СВЛ*, бр. 33, 15. 8. 1929, 1433; *СВЛ*, бр. 25, 28. 6. 1931, 1203; *СВЛ*, бр. 5, 12. 2. 1932, 251; *СВЛ*, бр. 6, 26. 2. 1932, 277–278; *СВЛ*, бр. 33, 19. 9. 1932, 1641–1642; *СВЛ*, бр. 20, 27. 5. 1934, 871–872; *СВЛ*, бр. 33, 6. 9. 1935, 1349; *СВЛ*, бр. 38, 8. 10. 1935, 1566; *СВЛ*, бр. 11, 10. 4. 1937, 405.

¹² О Граничној трупи погледати: М. Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca: 1918–1921*, 74–75; Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije: 1922–1935* (Београд: INIS, 1994), 38, 94; Димитар Тасић, *Рат после рата: Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и у Македонији: 1918–1920: друго допуњено издање* (Београд: Службени гласник, 2012), 86–93.

¹³ Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941: uzroci i posledice poraza*, knjiga 2 (Београд, Ljubljana, Titograd: Partizanska knjiga, Narodna knjiga, Pobjeda, 1984), 106.

мити и резервни официри, уколико су испуњавали одређене услове. Подофицирски кадар попуњаван је активним подофицирима, такође првенствено из пешадије, са израженом жељом да пређу у Граничну трупу, као и некадашњим активним подофицирима, који су морали да испуне одређене услове. Што се тиче самих граничара, они су примани на добровољној основи, при чему је један од услова морао да буде и одслужени војни рок. Припадници Граничне трупе за своју службу примали су плату, као и различите додатке.¹⁴

Марта 1937. мајор Погачар одређен је за команданта 9. пододсека Граничне трупе у Бабушници, што је уједно била и његова последња мирнодопска дужност. Под својом командом имао је четири граничне чете: 37. са седиштем у Дражиној махали у близини села Власина Стојковићева, 38. са седиштем у селу Звонцу, јужно од Бабушнице, 58. са седиштем у селу Доњој Невљи, јужно од Цариброда, и 39. са седиштем у селу Протопопинци, североисточно од Цариброда (данас Димитровград). Био је одговоран за обезбеђење дела границе са Бугарском од врха Крвави камен (између села Паља и Божице) до врха Сребрна глава на Старој планини. Службујући на овом положају, 6. септембра 1939. унапређен је у чин потпуковника, а на Видовдан 1940. одликован новоуспостављеном Споменицом на борбе за ослобођење северних крајева Југославије 1918–1919. са пантљиком основне црвене боје, која је означавала да је током борби у Корушкој био у борацким јединицама.¹⁵

Граница са Бугарском током Погачеровог службовања у Бабушници није више била проблематична као у ранијем периоду, будући да су се југословенско-бугарски односи од средине тридесетих година кретали узлазном путањом. Врхунац тог процеса представљало је потписивање Пакта о вечном пријатељству између две земље јануара 1937. године. Међутим, ревизионистички догађаји у Европи крајем 1938. и почетком 1939. поново су у Југославији пробудили сумњу у будуће држање Бугарске, које су додатно појачане после почетка Другог светског рата. Приступом Бугарске Тројном пакту 1. марта 1941. уследио је и улазак немачке војске на њену територију,

¹⁴ Погледати Закон о Граничној трупи из 1931, као и Закон о изменама и допунама Закона о Граничној трупи из 1932: *Закон о Граничној трупи* (Београд: Штампарска радионица Министарства војске и морнарице, 1931); *СВЛ*, бр. 35, 1. 10. 1932, 1683–1686.

¹⁵ ВА, Пописник 17 (П-17), кутија 478, фасцикла 1, документ 11, лист 1; The National Archives and Records Administration (NARA), National Archives Microcopy No. T-315 (T-315), roll 232, frames 29–31, 35; *Прилог бр. 9 СВЛ за 1937. годину*, 4; *СВЛ*, бр. 28, 6. 9. 1939, 1556; *СВЛ*, бр. 37, 21. 10. 1939, 2106; *СВЛ*, бр. 24, 28. 6. 1940, 1612.

чије су кретање и размештање по Бугарској редовно пратиле јединице Граничне трупе.¹⁶

У Априлском рату

Према ратној формацији јединице Граничне трупе са својим мирнодопским саставом и наоружањем служиле су као костур за формирање јединица за заштиту границе. Њихов задатак било је осигурање уредне и несметане мобилизације. У питању су били пукови и батаљони резервне војске, док су за одбрану граничног фронта где су постојала утврђења (граница према Италији, Немачкој, Мађарској и Румунији) биле намењене посадне трупе. Наведене јединице попуњавале су се обвезницима старости од 40 до 50 година из најближе околине. Самим тим јединице Граничне трупе, које су се током Априлског рата 1941. готово на свим фронтима показале као најорганизованије јединице Југословенске војске, услед великог броја неизвежбаних старијих обвезника нису могле доћи до већег изражаја. Поред неизвежбаних обвезника, јединице резервне војске карактерисало је и старије наоружање и непотпуна опрема.¹⁷

По извршеном пучу у Београду 27. марта 1941, уместо опште мобилизације истог дана наређено је активирање свих трупа за заштиту границе и осигурање унутрашњости територије, свих појачања жандармеријских јединица, посадних трупа и јединица за рушење и запречавање.¹⁸ На основу тог наређења потпуковник Погачар је, сходно свом ратном распореду, већ 28. марта преузео команду над 1. батаљоном 329. пешадијског пука¹⁹, који се формирао од 38. чете Граничне трупе, са Штабом у селу Стрелцу јужно од Бабушнице. Потпао је под команду Дринске дивизије, чије су јединице запоселе гранични фронт на линији Црквена планина (Грамада к. 1719) искључно – Гребен планина (закључно), док се батаљон налазио испред њих на самој граници. Насупрот југословенских јединица, у Трну и окол-

¹⁶ Опширније о југословенско-бугарским односима у овом периоду у: Милош Жикић, *Југославија и Бугарска: 1929–1941* (Београд: Институт за савремену историју, 2024), 401–627.

¹⁷ ВА, П-17, 3а-1-4, л. 2-5; V. Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije...*, knj. 2, 175.

¹⁸ V. Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije...*, knj. 2, 224.

¹⁹ У литератури се може пронаћи податак да је батаљоном командовао капетан I класе Звонимир Модровчић. Ђура Златковић-Милић, *Зла времена: монографија Лужнице: (1876–1945): прилози за историју* (Бабушница: Народни универзитет, Савез бораца НОР-а, 1967), 141.

ним селима на бугарској територији налазила се Група Болман (111. пешадијски пук, део 61. мотоциклистичког батаљона, 627. инжињеријски батаљон и једна батерија 119. артиљеријског пука) немачке 11. оклопне дивизије, која је била у саставу 1. оклопне групе.²⁰

Међутим, већих активности на овом делу фронта југословенске V армије после почетка рата није било, будући да су Немци за свој главни продор одабрали правац Цариброд – Пирот – Ниш. Због тога су се активности током 6. и 7. априла 1941. свеле на граничне чарке. Јединице 1. оклопне групе извршиле су 8. априла ујутру напад на југословенску Топличку дивизију, која се налазила лево од Дринске дивизије и бранила положаје око Цариброда и Пирота. После жестоке борбе Немци су успели да пробију фронт и освоје Пирот. Добивши информације о томе командант Дринске дивизије издао је наређење за повлачење своје дивизије у правцу Лесковца, које је отпочело 8. априла увече под заштитом 1. батаљона 329. пешадијског пука.²¹ Што се ове јединице тиче, она се 9. априла увече такође упутила у правцу Лесковца, при чему је последњи пут проналазимо 10. априла у околини Власотинца, очигледно и даље у улози заштитнице. Тада је Погачар наводно одлучно добацио једном резервном поручнику из једне одступајуће јединице да ће прихватити борбу са Немцима.²²

Међутим, продором немачких снага долином Јужне и Велике Мораве јединице Дринске дивизије, као и Власинског одреда које су се налазиле јужније, изгубиле су везу са Штабом V армије. На тај начин је, уз њихово константно повлачење ка западу, деморализација међу јединицама све више расла, док је обруч око њих у потпуности затворен 12. и 13. априла. То је утицало на растурање Дринске дивизије у околини Прокупља, Житног Потока и долине Топлице, док су извесни њени делови (око 3.500 људи без оружја) раније успели да се извуку из обруча и прикупе на простору Брус – Александровац, одакле су упућени на простор западно од Краљева. Што се тиче Власинског одреда, он се растурио у околини Лебана.²³ Да ли је потпуковник Погачар неким случајем успео да се извуче из обруча или је остао на

²⁰ ВА, П-17, 36–3–57, лист 1; ВА, П-17, 67–11–1240, лист 1; NARA, T-315–585, frames 765–769, 778, 790; Милош Жикић, *Априлски рат у Моравској бановини. Пета армија Југословенске војске у рату 1941* (Београд: Институт за савремену историју, 2020), 99.

²¹ Опширније у: М. Жикић, *Априлски рат у Моравској бановини....*

²² ВА, П-17, 67–11–1240, лист 1; „Тешке борбе код Пирота”, *Политика*, 2. 8. 1973, 13.

²³ М. Жикић, *Априлски рат у Моравској бановини....*, 204–205, 216–217.

простору Јужне Србије у време растурања југословенских јединица нисмо могли да утврдимо.

У окупираној Србији 1941. године

Након окупације и поделе Краљевине Југославије од стране окупатора, окрњена Србија остала је под директном немачком војном управом. Обухватала је територију која је била мања од „преткумановске“, будући да су Врањски и Пиротски округ окупирали Бугари, са додатком Баната (који је само званично био у саставу пошто су њиме управљали домаћи Немци) и Косовскомитровачког округа (којим су управљали Албанци).²⁴

Нисмо пронашли податке о деловању Људевита Погачара у овим првим месецима по окупацији, као ни како је избегао одлазак у заробљеничке логоре. Из његовог досијеа, који постоји у фонду Државне комисије за истраживање злочина окупатора и њихових помагача, стоји информација да се „за време окупације ставио у војну службу немачких окупатора и постао најпре командант I, односно V добровољачког одреда – недићевске квислиншке формације“. На другом месту у истом досијеу стоји да је био „командант недићевског добровољачког одреда у Смед. Паланци“.²⁵ У монографијама које се баве добровољцима, односно припадницима Српске добровољачке команде (касније корпуса), нисмо пронашли Погачара као једног од команданата.²⁶

Погачар се у досијеу Државне комисије оптужује да је „у својству команданта добровољачког одреда, наредио да се 19. 12. 1941. ухапси Драгољуб Максимовић и да му се приведе на саслушање, после чега је донео одлуку о његовом ликвидирању одн. слању у логор на Бањици, да би био увршћен у број таоца за стрељање ради одмазде, те је на тај начин исти и стрељан 9. 7. 1942. године“. У досијеу

²⁴ Драган Алексић, *Привреда Србије у Другом светском рату* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2002), 161–167.

²⁵ Архив Југославије (АЈ), Фонд Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (бр. 110), ф. бр. 1698, Људевит Погачар.

²⁶ Славиша Перић, *Српски добровољачки корпус 1941–1945* (Београд: Славиша Перић, 2018), 35–41, 50–64. Први одред формиран је у Смедереву и његов први командант био је резервни мајор Драгутин Модерчин, а касније капетан 2. класе Илија Мићашевић. Пети одред формиран је у Београду, а за команданта је постављен наредник Марисав Петровић. Први одред јесте деловао на простору Смедеревске Паланке, али се нигде не помиње Погачар.

се наводи и исказ оца жртве Ђорђа Максимовића: „Пошто су дошли ноћу и опколили моју кућу и ушли унутра где се мој син налазио на спавању, ухватили су га, везали га и везаног спровели га команданту I добровољачког одреда потпуковнику Људевиту Погачару, који је био са седиштем у гимназији. Тужим команданта места Људевита Погачара што ме је једном приликом звао у команду места и казао ми ако сина не предам за 7 дана да ће ми имање конфискује а мене у логор притвори са породицом. Пошто је мога сина саслушао он је и донео пресуду да се исти стреља као комуниста јер је мој син заиста био једно време у НОП. Он га је спровео за Београд где је био у Гестапоу једно извесно време на испитивање, после тога испитивања враћен је поново у Паланци немачкој команди ради даљег ислеђења, пошто мој син није хтео ништа да призна о кретању партизана он је био поново враћен у логор на Бањици где је исти стрељан на дан 9 јула 1942 године. За време његовог боравка у Паланци од месец дана први и други пут он је од стране добровољаца и немачке команде бијен, тучен и мучен гладом тако, да је под највећим мукама једва спроведен у Гестапо”.²⁷

Претпостављамо да је вероватније да је Погачар био командант неког од оружаних одреда, формираних од „Владе народног спаса” почетком септембра 1941. године. Једини поуздан податак о његовом ангажовању у овом периоду јесте документ да је примљен у жандармерију „по својој жељи и распоређен”. Документ носи датум од 19. октобра 1941. године и лично га је потписао тадашњи командант Жандармерије дивизијски ђенерал Стеван Радовановић. У документу још стоји и да је овај распоред извршен „на основи наређења господина Председника Министарског савета (ђенерала Милана Недића, прим. аутора) од 10. септембра 1941. године”.²⁸

²⁷ АЈ, фонд бр. 110, фасцикла бр. 1698, Људевит Погачар. У књизи заточеника Логора Бањица заиста се налази Драгољуб Максимовић, из села Церовца, срез Јасенички, од оца Ђорђа, који је ликвидирао 9. 7. 1942. од стране СС – *Logor Banjica. Logoraši. Knjige zatočenika Koncentracionog logora Beograd-Banjica (1941–1944)*, одг. urednik Branka Prpa (Beograd: Istorijски arhiv Beograda, 2009), 234, 341.

²⁸ ВА, Недићева архива (НДА), кутија 80, фасцикла 2, бр. документа 8.

У Српској државној стражи

Почетком 1942. године, а због потребе ефикаснијег контролисања територије окупиране Србије, долази до реорганизације безбедносно-обавештајног апарата немачке окупаторске силе. Од Више команде за нарочиту употребу и Штаба војноуправног команданта створена је институција Командујућег генерала и војног заповедника и ту функцију је вршио генерал Паул Бадер.²⁹ Оперативна група полиције (*Sicherheitspolizei* – SiPo) и нацистичка обавештајна служба (*Sicherheitsdienst* – SD) су спојене, а на чело нове институције (Заповедник полиције сигурности и службе безбедности – *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und der Sicherheitsdienst* – BDS) дошао је пуковник Емануел Шефер. Средином фебруара формирана је институција заповедника Полиције поретка (*Befehlshaber der Ordnungspolizei* – BdO), а за команданта је постављен потпуковник Андреас Мај. Ове две институције подређене су новопостављеном Вишем вођи СС-а и полиције генералу Аугусту Мајснеру, чиме се довршио процес реорганизације.³⁰

У складу са новонасталим променама указала се и потреба за реорганизацијом колаборационистичких оружаних снага. Почетна иницијатива кренула је од колаборационистичке владе. Кроз дневну штампу јављале су се информације о новој формацији већ почетком јануара, а организација се спроводи у фебруару 1942. године. Иако је било и других идеја (Српска државна полиција, Српска народна гарда), на састанцима код Ђенерала Милана Недића договорено је да се нова формација назове Српска државна стража (СДС).³¹

Уредба о устројству објављена је 3. марта 1942. године. По тој уредби СДС је била дефинисана као униформисана и оружана трупа која врши полицијску извршну и граничну службу. У њен састав укључени су припадници дотадашње жандармерије, полицијске страже, оружаних одреда и погранични органи финансијске контроле. Припадници СДС били су у служби Министарства унутрашњих

²⁹ Muharem Kreso, *Njemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941–1944* (Beograd: Istorijski arhiv Beograda, 1979), 179–180.

³⁰ Milan Koljanin, „Struktura i delovanje policije nacističke Nemačke u okupiranoj Srbiji 1941–1944”. *Istorija 20. veka*, XXIX, br. 3, (2011), 151–152.

³¹ Бојан Димитријевић, *Војска Недићеве Србије. Оружане снаге српске владе 1941–1945*. (Београд: Институт за савремену историју, 2011), 155–158; Небојша Стамболија, *Српска државна стража 1942–1944*. (Београд: Институт за савремену историју, 2021), 65–74.

послова. Српска државна стража делила се на: 1) градску државну стражу, која је вршила службу у Београду и другим градовима, 2) пољску државну стражу, која је вршила службу на целој територији земље, осим на подручјима градских стража и 3) граничну стражу, која је вршила граничну службу. На територији града Београда је, као посебна јединица која је била директно подређена Управнику града Београда, службу вршила Српска државна стража Управе града Београда. На челу СДС био је командант, који је са штабом сачињавао Команду СДС.³²

За организацију и руковођење граничном стражом при Команди СДС постојало је специјализовано Одељење граничне страже, којим је руководио начелник.³³ За првог начелника Одељења граничне страже постављен је првом наредбом команданта Српске државне страже ђенерала Стевана Радовановића потпуковник *Људевит Погачар*, кога је већ након непуних месец дана, 21. марта 1942, заменио пуковник *Драгољуб К. Стојановић*, који се вратио из заробљеништва. Погачар је тада одређен за помоћника начелника одељења. *Људевит Погачар* постао је други пут начелник Одељења граничне страже 22. октобра 1942. Он је тада био у чину пуковника, који је добио од ко-лаборационистичких власти између 18. септембра 1942,³⁴ када га последњи пут кроз документа налазимо у чину потпуковника, и 22. октобра 1942. године.³⁵

У Српској граничној стражи

Вероватно да би се упростило функционисање због двоструке надлежности (министру унутрашњих послова и министру финансија), 16. октобра 1942. донета је Уредба о Српској граничној стражи (СГС). Њоме је она издвојена из састава Српске државне страже, формирајући самосталну јединицу и потчињавајући се министру финансија. За команданта је постављен пуковник *Људевит Погачар*.

³² „Уредба о устројству Српске државне страже”. *Службене новине*, 3. март 1942, 1–3.

³³ ВА, НДА, 144–2–13, Наредба пов. бр. 44 Команданта СДС за 20. мај 1942.

³⁴ АЈ, фонд бр. 110, фасцикла бр. 1698, Људевит Погачар.

³⁵ ВА, НДА, 144–1–1, Наредба пов. бр. 1 Команданта СДС за 26. фебруар 1942; ВА, НДА, 144–1–20, Наредба пов. бр. 22 Команданта СДС од 23. марта 1942; ВА, НДА, 140–14–5, Јединични списак штаба Команде, школе и судова; ВА, НДА, 144–4–14, Наредба пов. бр. 93 Команданта СДС од 22. октобра 1942.

Уредбом је прецизирано да су за СГС и даље наставили да важе сви остали прописи о организацији СДС.³⁶

Издвајање је потрајало, па је Команда Српске граничне страже почела да функционише тек од 1. децембра 1942, која је тада и физички издвојена из просторија бившег Главног ђенералштаба, где је била стационирана Команда СДС, и пресељена у Бранкову улицу бр. 25.³⁷ Официри, на челу са Погачаром, разрешени су службе у СДС и преведени у састав СГС наредбом од 14. децембра 1942. године. На том списку тада се нашло 212 официра. Материјално снабдевање код Команде СДС продужено је до краја децембра, а од 1. јануара 1943. отпочело је самостално, чиме је завршен процес формирања.³⁸ Такође, СГС је тада променила и надређену окупациону институцију, па је са Полиције поретка надлежност прешла на Управни штаб Команданта Србије.³⁹

Дошавши на чело Српске граничне страже, Погачар се трудио да поправи њен материјални положај, као и дисциплину. Из тог разлога почетком 1943. године кренуо је на обилазак најугроженијих граничних подручја на којима су деловале јединице Српске граничне страже. Свакако један од најугроженијих био је Митровички округ, у чијем је обиласку Погачар био од 29. јануара до 14. фебруара 1943. године. Стање у тамошњим јединицама СГС било је катастрофално, о чему закључујемо на основу његовог извештаја од 17. фебруара 1943. године. Граничари су били необријани и неошишани, просторије недовољно уређене и чисте, муниције је недостајало, а некима је одело било толико дотрајало да су се „видела гола телеса”. Међу граничарима у овом округу, поготово међу припадницима албанске народности, било је и оних „који су се својевољно унапредили у старије чинове”. Генерално узев, већина људства одавала је утисак „недисциплиноване масе”.⁴⁰

Ради детаљног увида и поправљања стања, у Команди СГС од 10. до 13. марта 1943. године одржана је конференција команданата окружних граничних одреда, који су тада истакли проблеме са којима

³⁶ „Уредба о Српској граничној стражи”, *Службене новине*, 20. 10. 1942; Милан Борковић, *Контрареволуција у Србији. Квислиншка управа 1941–1944*, књ. I (Београд: Слобода, 1979), 294–295; Б. Димитријевић, *Војска Недићеве Србије*, 160.

³⁷ ВА, НДА, 144–5–1, Наредба пов. бр. 104 Команданта СДС за 3. децембар 1942.

³⁸ ВА, НДА, 144–5–8, Наредба пов. бр. 107 Команданта СДС за 14. децембар 1942.

³⁹ Б. Димитријевић, *Војска Недићеве Србије*, 259.

⁴⁰ ВА, НДА, 27–2–10, Податци са конференције одржане са командантима окружних граничних одреда.

се сусрећу. Из сачуваних стенограма види се да су граничари делом служили у цивилним оделима, као и да су униформе биле „сасвим дотрајале”. Готово сви команданти истицали су као проблем и недовољно оружја и муниције.⁴¹

По завршетку конференције Погачар им је одржао говор, који је објављен у *Гласнику Српске државне страже*: „Данашњим даном завршена је конференција, чији је план унеколико био поремећен, али која је, надам се, свој циљ потпуно постигла. Ви данас и сутра, господо, одлазите у своје команде са потпуно чистим и јасним појмовима о свему ономе што вам је до сада из било којих разлога било недовољно јасно. Својим исцрпним извештајима дали сте нам праву слику владајуће ситуације на терену, на чему вам у име Штаба од срца благодарим. Природно, да се само под таквим околностима од стране овога Штаба могу доносити правилне и целисходне одлуке за живот и рад јединица на терену... Не заборавите да је данас служити српском народу – најтежи задатак, али је уједно задатак пун части, поноса и достојанства за свакога од нас. Господо, у вршењу својих тешких дужности будите до крајности одани своме позиву. Вршите службу савесно, са пуно воље и преданости, а резултати ће сами по себи доћи. Према окупатору будите лојални, сарађујте с њим и у свакој прилици тражите његову помоћ. Не плашите се, господо, које-каквог 'народног суда', већ се чувајте да не паднете под ударе ратног суда окупатора. Његове су последице тешке и кобне, то је до сада документовано са безброј примера... Народ на повереном вам реону треба и мора да осети пуну корисност вашег рада и не дозволите да наседа страној пропаганди и тиме се одваја од вас. На вама је да га на све могуће начине вежете уза се, а преко себе и за владу Народног спаса. Убедите га да сте ви, управо Српска гранична и Српска државна стража ти, који сте једини позвани да штитите интересе Српства у овим тешким временима. А онај који не буде ишао у ногу са таквим нашим схватањима, крвни је ваш непријатељ, с којим имате поступити строго и без икаквих сентименталних обзира. Према кривцима, а поготову према рушиоцима реда, мира и безбедности у земљи, морате бити крајње немилосрдни. Свакога таквог ваш маљ треба да погоди посред чела... Ако тако, господо, будете схватили и вршили своју свету дужност, будите убеђени да ћете у мени у свакој прилици

⁴¹ ВА, НДА, 26А–2–5, Примедбе по обиласку окружног граничног одреда Косовско-митровачког.

наићи на пуно разумевање, помоћ и потпору. Таква пак схватања у вашем раду могу још и више да уздигну углед младе команде Српске граничне страже, а што може да служи на част прво вама, а потом мојим непосредним сарадницима и мени. Желећи вам свако добро, срећу и напредак, како на служби тако и по вашим домовима, ја вас срдечно поздрављам и желим срећан пут, свако добро, срећу и напредак у сваком предузетом послу. Живела Србија! Живео претседник Српске владе народног спаса, ђенерал Милан Ђ. Недић!"⁴²

Иако један од највиших војних дужносника у колаборационистичком апарату окупиране Србије, Погачар није био љубитељ јавних наступа. Остала је сачувана само једна његова фотографија из периода окупације, која је забележена приликом отварања Дома радничке омладине Српске заједнице рада (СРБОЗАР) у Београду 18. јула 1943. године. На тој приредби био је и ђенерал Недић, који је одржао и говор.⁴³

⁴² „Говор команданта Српске граничне страже г. Погачара командантима одреда пред одлазак у своје команде (13. марта 1943 године у 11,10 часова)”, *Гласник Српске државне страже*, 8/1943, 491–492.

⁴³ „Претседник владе на освећењу дома радничке омладине”, *Обнова*, 19. јули 1943, 3.

Слика 1: Колaborационистички официри на приредби поводом отварања Дома радничке омладине Српске заједнице рада (СРБОЗАР) у Београду, 18. јула 1943. године. Здесна налево: непознати официр, пуковник Људевит Погачар, пуковник Коста Мушицки, ђенерал Боривоје Јонић (<https://www.znaci.org/images/11903.jpg>)

Након што су почетком септембра 1943. године, наредбом команданта СДС за Митровички округ Бајазита Бољетинија, разоружани и ухапшени многи припадници Српске државне и Српске граничне страже српске националности у Дежевском срезу (док је остатак дезертирао и прикључио се Југословенској војсци у отаџбини), Погачар је отпутовао у Нови Пазар у пратњи Немаца. Немачком наредбом опозвана је Бољетинијева одлука о разоружању, а Погачар је окупљеним муслиманима у центру вароши, док су га немачки војници обезбеђивали, поручио: „Није овај крај никада био албански, нити ће икада бити. Албанско је тамо иза Призрена, те ако хоће неко од вас, нека иде тамо да ствара Албанију”. Уз немачку подршку разоружаним Србима стражарима и граничарима враћено је оружје и пређашње позиције у СДС и СГС.⁴⁴

⁴⁴ Милутин Живковић, *Између „Велике Албаније” и окупираних Србије. Нови Пазар, Тутин и Ибарски Колашин (1941–1944)* (Лепосавић: Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, 2018), 291–294.

Почетком 1944. године организовано је масовно полагање заклетве свих колаборационистичких формација, па тако и припадника Српске граничне страже. Тим поводом у колаборационистичком *Новом времену* пренета је Погачарова порука граничарима: „Граничари, данашњим даном команда Српске граничне страже с поносом и ведра чела улази у нову – календарску 1944 годину. Оставља за собом светли траг прошлогодишњег корисног рада, пуног самопрегора и ненамерне љубави свих својих припадника према своме народу, Мајци Србији – много напаћеној Отаџбини... Нека виде они, који ће из нас доћи, како су се Срби, скоро голоруки у ери највећег савршенства технике борили у одбрани: Бога од сатане, светлости од таме, истине од лажи, људи од нељуди и српства од изрода његових... Будите горди и срећни што вас данашња ситуација затиче у редовима оних, којима ће се историја српства поносити. Будите поносни што вам је судбина доделила улогу бранилаца Бога, цркве, вере и српства од међународног олоша и шљама. Будите даноноћно на опрези и увек спремни да и у овој години очувате неповредивост наших граница. Будите спремни и очекујте заповест Отаџбине и врховног команданта Српске оружане силе да спроведете у дело померање наших граница и њима обухватите сав српски род. Будите дисциплиновани и послушни. Слушајте и извршавајте наређења и заповести ваших претпостављених старешина. Имајте пуно поверења у њих и будите им одани свим својим бићем. Будите доследни својој датој речи и верни заклетви, коју данас положисте и коју ћете полагати Мајци Србији и српском народу. Наставите да такву заклетву и одржите: свуда, на сваком месту, у свакој прилици и по сваку цену. Отступите ли од положене заклетве издајници сте свога народа и своје Отаџбине... Знајте да сте сви припадници једног јединственог борбеног српског националног фронта са подједнаким правима и дужностима на свима пољима његове корисне и спасоносне делатности. Верујте и даље, верујте без икакве резерве у свету мисију генерала Милана Недића, нашег врховног команданта. Верујте и сваку његову заповест слепо извршавајте. Знајте да је свака његова реч упућена вама – заповест Отаџбине, која с правом тражи вашу помоћ и подршку, а ви јој је морате и хоћете пружити. Живели моји храбри граничари!”⁴⁵

⁴⁵ Људевит Погачар, „Порука команданта Српске граничне страже свима граничарима о Новој 1944 години”, *Ново време*, 6–8. јануар 1944, 2.

У Српском ударном корпусу Југословенске војске у отаџбини

Почетком октобра 1944, услед надирућих јединица Црвене армије и партизана, ђенерал Милан Недић и његова влада добили су од Немаца обавештење да су разрешени дужности и да Београд постаје оперативна војна зона. По послератном сведочењу ђенерала Бори-воја Јонића, команданта Српске државне страже, 2. октобра 1944. у Недићевом кабинету одржан је састанак на којем су, поред Недића и Јонића, били присутни Недићев шеф кабинета ђенерал Миодраг Дамјановић, командант Српског добровољачког корпуса ђенерал Коста Мушицки и пуковник Људевит Погачар. На том састанку Недић је присутне обавестио да са члановима владе одлази у Аустрију и да су сви разрешени заклетве. Венералу Јонићу је поручио да би припадници СДС и СГС требало да се прикључе одредима ЈВУО јер „од почетка припадају њима”. Добровољци су већ били одлучили да се повуку у Словенију. Сутрадан је одржана последња седница владе и започела евакуација министара. Командант СДС ђенерал Јонић је потом, 4. октобра, сазвао састанак официра на коме је одлучено да СДС колективно приступи ЈВУО, за команданта је поново именован ђенерал Радовановић, а Јонић му је постао помоћник. Сам чин приступања извршен је у Јагодини 6. октобра 1944, а СДС је преименована у Српски ударни корпус.⁴⁶

У Јагодини су тада формиране и подељене по бригадама Прва и Друга дивизија, док је Трећа дивизија требало да буде формирана од припадника Српске граничне страже и за њеног команданта је постављен пуковник Погачар. Штаб Корпуса и Прва дивизија (под командом пуковника Бранимира Живковића) повлачила се правцем Јагодина – Крагујевац – Краљево, где им се 13. октобра прикључила Друга дивизија, којом је командовао пуковник Драгутин Редић. Обједињене снаге Прве и Друге дивизије кренуле су 16. октобра из Матарушке Бање за Рашку, где су стигле дан касније. У Рашкој је донета одлука да се иде за Скопље, међутим од те идеје се одустало због противљења команданта Треће дивизије пуковника Погачара. Према сведочењу Јонића, које је објавио Петар Мартиновић Бајица, Погачар је одустао од пута у Скопље пошто му је немачки генерал

⁴⁶ Петар Мартиновић Бајица, *Милан Недић* (Београд: „Никола Пашић”, 2003), 371; Миленко Соларић, „Наличје 'Босанске Голготе' или како сам постао припадник С.Д.К.”. *Записи из добровољачке борбе*, свеска II, (1955), 19–20.

Александар Лер обезбедио повлачење преко Сарајева за Словенију. Уместо у Скопље, Српски ударни корпус је 19. октобра стигао у Нови Пазар, где му се прикључила и Трећа дивизија, која је до тада била стационирана у Звечану. У Новом Пазару извршена је смотра и констатовано да СУК броји 4.800 људи.⁴⁷

Према сведочењу мајора Миленка Соларића, једног од команданата батаљона у Другој дивизији, Трећа дивизија остала је у Новом Пазару још готово месец дана: „Трећа дивизија није ни била са нама. Она није ни пошла из Новог Пазара. Остала је тамо да се опреми, наоружа и изврши обуку, па је кренула пун месец дана после нас. Њен командант, пуковник Погачар, није хтео да крене неспреман па зато није ни извршио наређење о покрету. Пошто је био најбоље наоружан и имао најмлађе људство није му нико смео ништа. Са њим се, тако, није имала никаква веза, те је он постао потпуно самосталан. Можда то тако и не би било важно да се из штаба, кад год је ситуација била критична, нису проносиле вести да ће Погачар 'вечерас' стићи. Њега, међутим, никако није било – као за инат”.⁴⁸

Из сачуваног операцијског дневника Другог јуришног корпуса ЈВуО може се сазнати да је Трећа дивизија, на челу са Погачаром, 4. новембра 1944. године још увек била у Новом Пазару. Са Погачаром се у Новом Пазару тада састао Никола Калабић. У овом дневнику наводи се да се, вероватно посредством Погачара, Горска краљева гарда тада снабдела од Немаца са 600 граната за бацаче и 60.000 метака.⁴⁹ У сећањима потпуковника Петра Павасовића, помоћника команданта Прве дивизије СУК-а, под датумом 14. новембар 1944. стоји да је

⁴⁷ П. Мартиновић Бајица, *Милан Недић*, 372; Н. Стамболија, *Српска државна стража 1942–1944*, 281–287. Нисмо у могућности да потпуно реконструишемо кретање бивших припадника Српске граничне страже на челу са пуковником Погачаром пре њиховог доласка у Нови Пазар. Из једне наредбе команданта 2. дивизије пуковника Редића, која је датирана на 9. октобар, сазнајемо да се Погачар у том тренутку са једним делом својих јединица налази у Крагујевцу. У истој наредби Редић наређује да то људство уђе у састав 2. дивизије пошто не прелази 2.500 људи (ВА, Четничка архива, 102–5–8). Колико нам је познато, ово се наређење ипак није извршило. Погачара поново затичемо у Звечану 18. октобра, када, након доласка у Рашку, код њега одлазе ђенерал Јонић и начелник штаба мајор Данило Стојановић.

⁴⁸ М. Соларић, „Наличје 'Босанске Голготе' или како сам постао припадник С.Д.К.” *Записи из добровољачке борбе*, свеска II, (1955), 25.

⁴⁹ Бојан Димитријевић и Немања Девић, *Никола Калабић и Горска краљева гарда: историја и мит* (Београд: ЈП Службени гласник, 2023), 361.

„Команда Србије наредила пуковнику Погачару, команданту 3. дивизије да пожуре и уђе у састав Корпуса”.⁵⁰

Након повлачења кроз Санџак и источну Босну и масовног страдања након битке за Тузлу, ђенерал Радовановић је, на састанку у Завидовићима 1. јануара 1945. године, на коме је одлучено да се остатак корпуса пребаци у Словенију, смењен и постао помоћник ђенерала Јонића, који је поново именован за команданта. Након овог састанка више старешине Српског ударног корпуса, укључујући и Погачара, кренуле су 4. јануара возом на пут у Славонски Брод, где су стигли 5. јануара изјутра. На састанку са локалном немачком командом покушали су да добију исправе да отпутују у Беч, што су успели тек 13. јануара, уз помоћ Хермана Нојбахера. У Беч су стигли 18. јануара 1945. године. Долазак у Беч у својим сећањима описује потпуковник Павасовић: „У шест часова ујутру стигли смо у Беч. На станици нас је дочекала санитарска комисија Бечке општине. Одмах смо упућени у купатило и сва спрема коју смо имали дезинфикована је. После тога, сви виши официри су распоређени по хотелима, а нижи официри са војницима смештени у једну касарну. Нажалост моја група у којој нас је било 17, добила је смештај у једном пролазном хостелу за европске раднике. Целе ноћи се није могло спавати. Ларма улажење и излажење. Сви остали су добили били пристојне собе у хотелима... Ђенерал Јонић и пуковник Погачар су били смештени у два најлуксузнија хотела”. Иако је већина бивших стражара и граничара касније отишла у Словенију и ушла у састав Српског добровољачког корпуса, Погачар је био један од ретких који је остао у Бечу. Почетком маја 1945, услед офанзиве јединица 4. армије Југословенске армије, остаци СУК-а су, са осталим националним јединицама, прешли реку Сочу и предали се савезничким јединицама у Италији, чиме су завршили свој ратни пут.⁵¹

⁵⁰ Petar Pavasović, *Royal Yugoslav Army 1922-1948. Diaries 1944-1949* (<https://royalyugoslavarmy.wordpress.com>).

⁵¹ Небојша Стамболија, „Оснивање и дејства Српског ударног корпуса 1944-1945”. *Војноисторијски гласник*, бр. 2, (2014), 70–87; P. Pavasović, *Royal Yugoslav Army 1922-1948. Diaries 1944-1949*. Ђенерал Јонић у свом сведочанству наводи да је возом из Славонског Брода договорено да ће се припадници СУК-а пребацити у Словенију, али да је „тајним дејством пуковника Погачара и његовог начелника штаба Скодлара, воз продужио за Аустрију уместо за Словенију” (П. Мартиновић Бајица, *Милан Недућ*, 374).

У емиграцији

Као што смо навели, пуковник Погачар је био у мањој групи бивших припадника Српског ударног корпуса која се није прикључила главнини националних јединица у Словенији, већ је остао у Бечу. Колико је тамо провео времена нисмо могли утврдити. У његовом досијеу Државне комисије за злочине окупатора и њихових помагача стоји да се налази у француској окупационој зони Аустрије. Овај досије носи датум 28. октобар 1947. године.⁵²

Детаљније податке о његовом боравку у Аустрији и каснијем емигрирању у Аустралију можемо сазнати из апликационе документације коју је поднео да би доспео у Аустралију, а потом и да би добио држављанство. У тој документацији Погачар је навео да је у Аустрији боравио од 12. јануара 1945. до 10. јуна 1949. године. Када је попуњавао апликацију за одлазак у емиграцију у Аустралију, 15. септембра 1948. године, као место пребивалишта навео је Камп за расељена лица Куфштајн у Тиролу (*DP Camp Kufstein, Tyrol*), што је сте припадало француској окупационој зони у Аустрији. Апликацију за одлазак у Аустралију одобрила му је Аустралијска војна мисија у Немачкој 13. јуна 1949. године. Из Напуља је кренуо бродом 23. јуна 1949, а у Аустралију, у Сиднеј, допутовао 21. јула 1949. бродом „Генерал Хенри Тејлор“. Најпре је живео у градићу Батерст (*Bathurst*) у Новом Јужном Велсу (од 21. јула 1949. до 22. новембра 1951), потом у Гренвилу (*Granville*), у широј околини Сиднеја (од 22. новембра 1951. до 25. јуна 1952) и на крају у Џенолан Кејвсу (*Jenolan Caves*), туристичком локалитету западно од Сиднеја (од 25. јуна 1952). У документацији се налази и његово писмо из 29. октобра 1951. за једног аустралијског мигрантског службеника којим појашњава своје брачно стање. У њему наводи да је контактирао своју супругу док је био у француској окупационој зони у Аустрији да му се тамо придружи, што је она одбила. Након што је емигрирао у Аустралију контактирао ју је поново, али је она поново одбила. У закључку наводи да нема другог избора већ да тражи развод. Средином јула 1954. Погачар је покренуо процедуру за добијање аустралијског држављанства. Тада је живео у месту Џенолан Кејвс. Средином августа 1955. године одобрено му је да постане аустралијски држављанин, а заклетву је положио 30. новембра 1955. године. Можемо сазнати и да је био запослен

⁵² АЈ, фонд бр. 110, фасцикла бр. 1698, Људевит Погачар.

као менаџер у хотелу Џенолан Кејвс Хаус (*Jenolan Caves House*). У документима је сачувана и једна његова фотографија.⁵³

*Слика 2: Људевит Погачар на фотографији која је вероватно снимљена септембра 1948. године
(NAA, A446, 1955/45521)*

Као што смо већ навели, потраживан је од нових југословенских власти као ратни злочинац. У већ цитираном досијеу који се налази у фонду Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, између осталог, стоје и следеће оптужбе: „Августа месеца 1942. године организовао је Погачар, као командант Српске државне страже, још већи масовни злочин, у коме је и сам непосред-

⁵³ NAA, A446, 1955/45521.

но учествовао. Он је тада дошао на челу једног одреда СДС у село Каменицу, у срезу нишком, блокирао га својим војницима и наредио да сви мушкарци од 14 до 60 година изађу на збор. Тада је он почео да присиљава општинског претседника и деловођу, да пријаве све месне партизане или њихове сроднике и симпатизере, па када ови то нису хтели да учине, онда је ухваћен партизан Ратко И. Коцић, који је под тешком тучом, батинама и злоставом, одао остале људе. Том приликом похапшено је 18 људи из тога села, који су сви батинани и мучени као и Ратко. Сви су они отерани затим у Ниш, те су затворени прво у зграду 16 пука, а затим у казнени завод, одакле су Ратко Коцић, Љубомир Панић, Санда Селић и Вукадин Ваџић предати Немцима, који су их стрељали, а остали су пуштени"... „Августа 1944 године пуковник Погачар, као командант Српске граничне страже, починио је следећи злочин: Два припадника Народно-ослободилачког покрета, Симу Беговића, оперског и радио-певача, и Николу Алексића, који су баш намеравали да код места Остружнице пређу реку Саву, да би се прикључили партизанским одредима у Срему, ухватили су четници Драже Михаиловића... Четници су њих двојицу предали команданту српске граничне страже Погачару, који је наредио да се стрељају на лицу места, што је и извршено из пушака на месту зв. 'Ристићеве ливаде' крај Саве"... „Напоследку, када је постао командант целокупне Српске граничне страже за целу окупирану територију Србије, Погачар је наставио са својом злочиначком делатношћу само још у повећаном обиму, издајући злочиначка наређења свима недићевским командантима из Српске државне страже у земљи и недићевским управним органима, окружним и среским начелницима. У тим наређењима, која је обично слао у виду депеша, а које су све биле цензурисане и одобрене од немачких окупационих власти, он је издавао заповести да се хватају таоци, да се шаљу у интернацију читаве породице, људи и жене заједно. Нарочито је то чинио у случају, кад је који припадник квислиншких формација, напр. из СДС покушао да побегне, да се придружи устаницима и сл."⁵⁴ Нове југословенске власти нису успеле да му суде, али му је 22. августа 1951. године одузето југословенско држављанство.⁵⁵

Преминуо је у старачком дому Црвеног крста Грејтвајт (*Graythwaite*) у Сиднеју 14. августа 1977. године. Кремиран је, а служ-

⁵⁴ АЈ, фонд бр. 110, фасцикла бр. 1698, Људевит Погачар.

⁵⁵ NSAL, krstna knjiga župnije Mokronog 1873–1913, 78.

ба је одржана 18. августа 1977. на гробљу Нортерн Сабербс (*Northern Suburbs Memorial Gardens and Crematorium*).⁵⁶

* * *

Пуковник Људевит Погачар је по много чему занимљива личност. Истакавши се као млад официр у борбама за Корушку, по завршетку Првог светског рата следила му је запажена војна каријера у Југословенској војсци, као и Граничној трупи. Ипак, за време немачке окупације он је био у групи оних који су приклонили позиву ђенерала Недића и ступили у његову службу, а самим тим и под немачку команду. У његовим ретким јавним наступима виде се ставови хришћанина, антикомунисте, али и особе која се у значајној мери идентификовала са ставовима српског егзистенцијалног конзервативизма, чије је оличење био и ђенерал Милан Недић. Као командант Српске граничне страже искрено се трудио да поправи положај себи подређених граничара, како по наоружању, тако и по опреми. Ипак, сарадња са окупатором носила је своју цену. У његовом досијеу у Државној комисији наводи се да се „није ограничавао на војну службу окупатору, чинећи тиме издају према народу и држави, већ је поред тога, учествовао у организовању, наређивању, па чак и непосредном извршењу многобројних ратних злочина над грађанима“. Завршивши живот далеко од Југославије, само је један од многих краљевских официра које је Други светски рат расејао по свету.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Архив Југославије (АЈ):

- Фонд Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (110)

Војни архив (ВА):

- Досијеа персоналних података официра, подофицира и војних службеника Војске Краљевине Југославије
- Пописник 17 – фонд Војске Краљевине Југославије
- Недићева архива

⁵⁶ *The Sydney Morning Herald*, 17. 8. 1977, 26-27.

- Четничка архива
Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL):
- Matične knjige in družinske knjige (status animarum)
National Archives of Australia (NAA):
- Immigration and citizenship
The National Archives and Records Administration (NARA):
- T-315 - Records od army division

Објављени извори

Закон о Граничној трупи. Београд: Штампарска радионица Министарства војске и морнарице, 1931.

Интернет извори

<https://freeweb.t-2.net/Vojastvo/Z04-odlikovanci.html>
<https://www.gradskagroblja.hr/trazilica-pokojnika/15>
Petar Pavasović, *Royal Yugoslav Army 1922-1948. Diaries 1944-1949*
(<https://royalyugoslavarmy.wordpress.com>).

Штампа и периодика

Гласник Српске државне страже 1943.
Ново време 1944.
Обнова 1943.
Политика 1973.
Службене новине 1942–1944.
Службени војни лист 1920–1940.

Литература

Алексић, Драган. *Привреда Србије у Другом светском рату.* Београд: Институт за новију историју Србије, 2002.

Bjelajac, Mile S. *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije: 1918–1941: Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon.* Beograd: INIS, DOBRA d.o.o, 2004.

Bjelajac, Mile. *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije: 1922–1935.* Beograd: INIS, 1994.

1. Bjelajac, Mile. *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca: 1918–1921.* Beograd: Narodna knjiga, 1988.

Борковић, Милан. *Контрареволуција у Србији. Квислиншка управа 1941–1944*, књ. I. Београд: Слобода, 1979.

Димитријевић, Бојан и Немања Девић. *Никола Калабић и Горска краљева гарда: историја и мит*. Београд: ЈП Службени гласник, 2023.

Димитријевић, Бојан. *Војска Недићеве Србије. Оружане снаге српске владе 1941–1945*. Београд: Институт за савремену историју, 2011.

Koljanin, Milan. „Struktura i delovanje policije nacističke Nemačke u okupiranoj Srbiji 1941–1944”. *Istorija 20. veka*, XXIX, br. 3, (2011), 143–156.

Kreso, Muharem. *Njemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941–1944*. Београд: Историјски архив Београда, 1979.

Logor Banjica. Logoraši. *Knjige zatočenika Koncentracionog logora Beograd-Banjica (1941–1944)*, одг. уредник Branka Prpa. Београд: Историјски архив Београда, 2009.

Марић, Љубом.[ир] М. *Из мога командовања Корушким одредом: од 21. маја до 22. јуна 1919. године: са три прилога: две карте и један преглед: прештампано из „Ратника”*. Београд: Штампарија „Скерлић”, 1927.

Мартиновић Бајица, Петар. *Милан Недић*. Београд: „Никола Пашић”, 2003.

Милетић, Марко Б. *Априлски рат у Дравској и Хрватској бановини: Прва група армија Југословенске војске у рату 1941. године*. Београд: Институт за савремену историју, 2020.

Перић, Славиша. *Српски добровољачки корпус 1941–1945*. Београд: Славиша Перић, 2018.

Соларић, Миленко. „Наличје ’Босанске Голготе’ или како сам постао припадник С.Д.К.”. *Записи из добровољачке борбе*, свеска II, (1955), 15–38.

Стамболија, Небојша. „Оснивање и дејства Српског ударног корпуса 1944–1945”. *Војноисторијски гласник*, бр. 2, (2014), 70–87.

Стамболија, Небојша. *Српска државна стража 1942–1944*. Београд: Институт за савремену историју, 2021.

Тасић, Дмитар. *Рат после рата: Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и у Македонији: 1918–1920: друго допуњено издање*. Београд: Службени гласник, 2012.

Terzić, Velimir. *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941: uzroci i posledice poraza*, knjiga 2. Beograd, Ljubljana, Titograd: Partizanska knjiga, Narodna knjiga, Pobjeda, 1984.

Vojne akcije u Koruškoj 1918/19. godine: (kratak pregled). Beograd: Vojnoistorijski institut, 1950.

Златковић-Милић, Ђура. *Зла времена: монографија Лужнице: (1876–1945): прилози за историју*. Бабушница: Народни универзитет, Савез бораца НОР-а, 1967.

Жижић, Милош. *Априлски рат у Моравској бановини. Пета армија Југословенске војске у рату 1941*. Београд: Институт за савремену историју, 2020.

Жижић, Милош. *Југославија и Бугарска: 1929–1941*. Београд: Институт за савремену историју, 2024.

Живковић, Милутин. *Између „Велике Албаније” и окупиране Србије. Нови Пазар, Тутин и Ибарски Колашин (1941–1944)*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, 2018.

Miloš Žikić, PhD, Research Associate
Institute for Contemporary History
Belgrade, Republic of Serbia
E-mail: zikic90@gmail.com

Nebojša Stambolija, PhD, Senior Research Associate
Institute for Contemporary History
Belgrade, Republic of Serbia
E-mail: nstambolija@yahoo.com

BIOGRAPHY OF THE COMMANDER OF THE SERBIAN BORDER GUARD COLONEL LJUDEVIT J. POGAČAR (1893-1977)

(Summary)

The paper presents the biography of Ljudevit J. Pogačar - an officer of the Yugoslav Army and Border Troops, who is best known for his role as commander of the Serbian Border Guard. Having distinguished himself as a young officer in the battles in Carinthia after the end of World War I, he had a notable military career in the interwar period. After the occupation of the Kingdom of Yugoslavia, he did not go into captivity, but

remained in occupied Serbia. He actively participated in the suppression of insurgent activities in late 1941 and early 1942, and then took on a role in the newly created collaborationist formation, the Serbian State Guard, in its border guard department. After the formation of the Serbian Border Guard, he became its commander and remained so until the end of the occupation. By his position, he was the highest-ranking Slovene in the collaborationist apparatus of occupied Serbia during World War II. As commander of the Serbian Border Guard, he sincerely tried to improve the position of his subordinate border guards, both in terms of armament and equipment. However, cooperation with the occupiers came at a price. His file in the State Commission for the Investigation of the Crimes of the Occupiers and Their Abettors states that he "did not limit himself to military service to the occupiers, thereby committing treason against the people and the state, but in addition, he participated in organizing, ordering, and even directly committing numerous war crimes against citizens." The fate of the war led him to emigrate to Australia, where he died in 1977. Having ended his life far from Yugoslavia, he is just one of many royal officers who were scattered around the world after World War II. The article was written using materials from domestic and foreign archives, as well as all relevant *émigré* and domestic historiographic literature and periodicals.

KEY WORDS: Border Troops, Yugoslav Army, Serbian Border Guard, World War II, Serbia, occupation, biography, collaborators, emigration